

СЕМАНТЫЧНА НЕДЫФЕРЭНЦЫРАВАНАЯ РЭДУКЦЫЯ Ў МАСТАЦКІХ ТЭКСТАХ БЕЛАРУСКАЙ І АНГЛІЙСКАЙ МОЎ

Катэгорыя імпліцытнасці, як моўная ўніверсалія, выступае важнейшым аб'ектам лінгвістыкі і вивучаецца ў межах камунікатыўнага падыходу да мовы. Пытанне пра сінтаксічную рэдукцыю з'яўляецца дыскусійным у мовазнаўстве. Пры аналізе семантыкі сказа тэрмін рэдукцыя разглядаецца як працэс пераўтварэння элементарнага сказа, абумоўлены яго ўваходжаннем у склад больш складанай сінтаксічнай адзінкі, а таксама вынік гэтага працэса. Пытаннем рэдукцыі сінтаксічнай структуры займаліся такія вучоныя, як М.П. Брандэс, Н.С. Валгіна, А.В. Грудзева і інш. [1,2,3].

А.В. Грудзева размяжоўвае паняцці эліпсіс і рэдукцыя, дзе пад эліпсісам разумее кантэкстнае або сітуацыйнае апушчэнне тых або іншых элементаў выказвання, пры гэтым агульны сэнс выказвання, з эліпсісам або без яго, не змяняецца [3, с. 12]. М.П. Брандэс звяртае увагу, што ўсечаныя сінтаксічныя структуры ў вуснай мове носіць прыродны характар, а ў пісьмовай мове такія структуры выступаюць як стылістычныя прыёмы [1, с. 27]. А.Н. Мамедаў разглядае рэдукцыю ў функцыянальна-стылістычным аспекце і адносіць да яе такія ўсечаныя сінтаксічныя структуры, як апазіпезіс (умаўчанне) і эліпсіс [4, с. 38]. З другога боку, сінтаксічная рэдукцыя разглядаецца некаторымі вучонымі не як стылістычны прыём, а як натуральны моўны працэс. Так Р. Леві (R. Levy) і Т.Ф. Йегер (T.F. Jaeger) разглядаюць рэдукцыю як сродак уздзеяння на “шчыльнасць” інфармацыі [5, с. 4].

Як бачым, прычыны тэарэтычнай цікавасці да імпліцытных, рэдуцыраваных і эліптычных сінтаксічных канструкцый закладзены ў супярэчлівасці фундаментальных анталагічных тэорый у лінгвістыцы.

Да з'явы рэдукцыі мы адносім канструкцыі з кантэкстным або сітуацыйным апушчэннем тых або іншых элементаў выказвання. На аснове даследаванага фактычнага матэрыялу ў супастаўляемых мовах былі выдзелены семантычна недыферынцыраваныя і дыферынцыраваныя тыпы рэдукцыі. Да семантычна недыферынцыраванай сінтаксічнай рэдукцыі мы адносім канструкцыі з парушэннем сінтагматычных сувязей, гэта значыць перарваныя і незавершаныя рэплікі, дзе кампенсацыя пропуску амаль заўсёды ажыццяўляецца на ўзроўні складанага сінтаксічнага цэлага. У супастаўляемых мовах семантычна недыферынцыраваныя рэдукаваныя канструкцыі ўключаюць у сябе *рэдукцыю з варыятыўнай інтэрпрэтацыяй зместу і рэдукцыю без магчымасці аднавіць змест*.

У беларускай і англійскай мовах рэдукаваныя сінтаксічныя адзінствы з варыятыўнай інтэрпрэтацыяй зместу часцей сустракаюцца ў звышфразавых адзінствах і характарызуюцца усячэннем простага выказніка: *Я згодзен быў на любы варыянт. Ты знаеш. Але Ірына і яе саюзніца Вольга ...* (І. Шамякін); *One minute you scream at me, and the next you...* (J. Salinger). Аднаўленне

рэдукаваных кампанентаў у супастаўляльных мовах заўсёды адбываецца за кошт узаемадзеяння апушчанага выказніка з экспліцытна выражанай часткай канструкцыі. У беларускай мове была зафіксавана рэдукцыя аднародных выказнікаў: *Тут вось што, тут трэба ўваход заваліць. А то Стась або Васілёк Шубайла могуць палезці і...* (У. Караткевіч). У англійскай мове дадзены тып сустракаецца значна радзей, што звязана з аналітычнай прыродай мовы і з асаблівасцямі граматычнай арганізацыі сказа. Англійская мова не з'яўляецца флектыўнай, таму для сказа характэрна фіксаваная двухсастаўная структура S-P-(O), дзе кожная пазіцыя павінна быць сінтаксічна запоўненай. Таму ў англійскай мове галоўныя члены сказа павінны быць абавязкова сінтаксічна выражанымі.

У беларускай мове пры рэдукцыі з варыятыўнай інтэрпрэтацыяй зместу можа апускацца дапаўненне і азначэнне, дзе аднаўленне інфармацыі магчыма толькі ў выпадках наяўнасці супастаўляльных адносін: *Ідзе аперацыя. Ён уважліва і прыдзірліва прасочвае ўвесь ход яе, ад падры: тоўкі хворай да...* (І. Шамякін); *Ёсць сярод іх сапраўды сумленныя, шчырыя людзі. А ёсць...* (Б. Сачанка). У англійскай мове сінтаксічна недыферэнцыраваная рэдукцыя з дапаўненнем і азначэннем адсутнічае, што звязана з сінтаксічнымі асаблівасцямі функцыянавання аб'екта і атрыбута. Недастатковасць марфалагічных сродкаў выражэння сінтаксічнай сувязі прыводзіць да абавязковай эксплікацыі сінтаксічных кампанентаў у англійскай мове. Сінтаксічная група павінна быць поўнай, структурна закончанай, і ўсе кампаненты павінны быць абавязкова адлюстраваны ў сказе.

Звышфразавыя *рэдукаваныя сінтаксічныя адзінствы без захавання зместу* ўключаюць усячэнне простага выказніка ў беларускай мове: *Для каго ёй рабіць?! Яна ж усё гэтакі ё як праклятая, як катаржняя...* (А. Дудараў). Усячэнне часткі складанага дзеяслоўнага выказніка і цэлай прэдыкатыўнай часткі назіраецца ў беларускай і англійскай мовах: *Most guys would probably just...* (J.Salinger); *I know, I thought perhaps you and I could...* (D. Brown). Як бачым, змест апушчаных кампанентаў у канструкцыях выводзіцца на аснове логіка-семантычных адносін і характарызуецца немагчымасцю паўнацэннай кампенсацыі. У англійскай мове выказнік не з'яўляецца актыўным спосабам апушчэння лексічных кампанентаў. Спецыфічнай асаблівасцю англійскай мовы з'яўляецца захаванне дзеясловаў-звязак і апушчэнне семантычнага кампанента пры рэдукцыі часткі складанага дзеяслоўнага выказніка. Дадзеная асаблівасць звязана з аналітычнасцю англійскай мовы, дзе граматычныя адносіны выражаюцца праз сінтаксіс, і дзеясловы-звязкі могуць вызначыць часавыя адносіны ў сказе, мадальнасць і стан дзеясловаў-выказнікаў.

Рэдукцыя прэдыкатыўных частак не з'яўляецца прадуктыўным тыпам апушчэння ў беларускай і англійскай мовах, выкарыстоўваецца дзеля стварэння аўтарам сітуацыі напруджання. Спецыфічнай асаблівасцю англійскай мовы можна назваць рэдукаванне галоўных членаў сказа дзеля змянення камунікатыўнай структуры выказвання, дзе рэма у такіх выпадках афармляецца імпліцытна. Спецыфічная асаблівасць беларускай мовы –

наяўнасць рэдукаваных структур з безасабовымі дзеясловамі: *Цяпер гэта амаль нармальна з'ява. Альбо разбой... Калі так будзе працягвацца...* (М. Арахоўскі). Паколькі безасабовыя дзеясловы ў англійскай мове маюць граматычна выражаны дзейнік, беларускім безасабовым дзеясловам адпавядаюць у англійскай мове аднавалентныя дзеясловы, для якіх суб'ектная валентнасць з'яўляецца абавязковай: *We'd starve to death. The whole thing's so fantastic, it isn't even...* (J.Salinger). Як бачым, у англійскай мове безасабовыя дзеясловы заўсёды маюць граматычна выражаны дзейнік.

Такім чынам, на аснове вывучаных канцэпцый і тэорый, з улікам правядзення параўнальна-супастаўляльнага аналізу рэдукаваных канструкцый у беларускай і англійскай мовах, можна зрабіць наступныя вывады. За кошт сінтэтычнасці і флектыўнасці беларускай мовы, магчымасці рэдукцыі ў беларускіх мастацкіх творах больш шырокія. У англійскай мове, дзе недастатковасць марфалагічных сродкаў выражэння сінтаксічнай сувязі прыводзіць да абавязковай эксплікацыі сінтаксічных кампанентаў у англійскай мове, рэдукцыя часта выкарыстоўваецца ў якасці стылістычнай афарбоўкі тэксту, часта можа з'яўляцца характэрнай асаблівасцю пэўнага аўтара.

1. Брандес, М.П. Стилистический анализ / Брандес М.П. – М. : Наука, 1990. – 126 с.
2. Валгина, Н.С. Активные процессы в современном русском языке : учеб. пособие для студентов вузов / Н. С. Валгина. – М. : Логос, 2001. – 304 с.
3. Грудева, Е.В. Избыточность и эллипсис в русском письменном тексте : автореф. дис. ... доктор филол. наук : 10.02.19 / Е.В. Грудева ; Санкт-Петербургский гос. ун-т. – Санкт-Петербург, 2008. – 41 с.
4. Мамедов, А.Н. Стилистико-синтаксические приёмы экспансии немецко-язычного рекламного предложения при переводе на русский язык: Монография. / А.Н. Мамедов ; М.: МПГУ, 2011. – 136 с.
5. Levy R., Jaeger, T.F. Speakers optimize information density through syntactic reduction / R. Levy, T.F. Jaeger // Neural Information Processing Systems Conference [Электронный ресурс]. – 2006. Режим доступа : http://idiom.ucsd.edu/~rlevy/papers/paper_info_density_optimize.pdf. – Дата доступа : 22.09.2019.